

च) चोर भूत आराधय विराधय अपराधय उप-
राधय एकभाव द्विभाव त्रिभाव चत्वार्यभाव अक्षेप्य संवा-
दिन् संवेदिन् संभाषिन् वक्तृभाषिन् शीर्षेष्टातिन् विघातिन्
समस्य विषमस्य परमस्य मध्यमस्य अनीश्वर कुशल चपल
निपुण पिशुन कुतूहल ज्ञेयज्ञ मित्र वालिभ अलस
दुःपुरुष कापुरुष राजन् गणपति अधिपति गडुल
दायाद विवर्ति विषम विपात निपात (सर्ववेदादिभ्यः
स्वात्) (चतुर्वेदसोभयपदशब्दश्च) शौटीर पा० ग० सू०।

ब्राह्मणादिराजतिगणः । तेन औचित्यादि ।

ब्रा(ब्रा)ह्मणायण पुंस्त्री० ब्राह्मणायण्यं नडा० फक् । विप्र-
गोत्रापत्ये शुद्धवंशजाते विप्रे त्रिका० ।

ब्रा(ब्रा)ह्मणिक त्रि० ब्राह्मणस्य मन्त्रेतरवेदभागस्य व्या-
ख्याभो सत्यः ठक् । मन्त्रेतरवेदभागव्याख्याने सभ्ये ।

ब्रा(ब्रा)ह्मण्य न० ब्राह्मणानां समूहः भावो वा षप्रञ् ।
१ विप्रसमूहे । २ ब्राह्मणधर्मे ३ विप्रत्वे च ।

जात्यन्तरगतस्य कारणविशेषाभावे ब्राह्मणप्रामिर्नासीति
ब्राह्मणस्य दुष्प्रमाणत्वम् भा० २८ अ० मतकुपोषाख्याने
विकारेण उक्तं यथा “तित्यं गयोनिगतः सर्वो मानुषप्रं
यति गच्छति । स जायते पुत्रगो वा चाण्डालो वाऽप्य-
संशयम् । पुत्रगः पापयोनिर्यो यः कश्चिदिह लभ्यते ।
स तस्यामेव सुचिरं वतङ्क । परिवर्त्तते । ततो दशयते
काशे लभते मृदतामिति । मृदयोनावपि ततो वक्तृगः
परिवर्त्तते । ततस्त्रिंशद्गुणे काशे लभते वैश्रतामपि ।
वैश्रतायां चिरं कालं तत्रैव परिवर्त्तते । ततः षष्टि-
गुणे काशे राजस्यो नाम जायते । ततः षष्टिगुणे काशे
लभते ब्रह्मवन्मुताम् । ब्रह्मवन्मुचिरं कालं तत्रैव परि-
वर्त्तते । ततस्तु दिशते काशे लभते काण्डपृष्ठताम् ।
काण्डपृष्ठचिरं कालं तत्रैव परिवर्त्तते । ततस्तु त्रिंशते
काशे लभते विप्रतामपि । ताञ्च प्राप्य चिरं कालं तत्रैव
परिवर्त्तते । ततश्चतुःषष्टे काशे औत्रियो नाम जायते
एतच्च जात्यभिप्रायं संस्कारादिना तु विशिष्टब्राह्मण्य-
लाभः यथोक्तमङ्गिरसा “चित्रं कमे यथाऽनेकेरङ्गै-
रुन्मील्यते शनैः । ब्राह्मण्यमपि तद्वत् स्यात् संस्कारै-
र्विशिष्टकैः” ३ शनिपत्रे पु० शब्दभाषा । तादृशब्राह्मण्य-
ज्ञानिस्तु कर्मभेदात् यथा “मूर्ध्नां शयनसरोष्य ब्राह्म-
ण्यप्रायेण जीयते” इत्यादि ।

ब्रा(ब्रा)ह्मणी स्त्री ब्राह्मणस्य पत्नी लोप् । १ ब्राह्मणस्य पत्न्यां
ब्राह्मणस्येयम् लोप् । २ ब्राह्मणस्य पत्न्यां विवाहः ।

शुद्धो च । “जनो मे ब्राह्मणं विद्धि ब्रुहि” मे विद्धि
ब्राह्मणोम् । “अरणी ब्राह्मणीं विद्धि उपरस्योत्तरार-
ण्यम् । तपःश्रुते चाभिमन्वीतो ज्ञानान्मिज्जीवते ततः”
भा० शाश्व० २४ अ० ।

ब्रा(ब्रा)ह्मीकन्द पु० ब्राह्मण इव कन्दोऽस्य । १ वाराही
कन्दे राजनि० । २ ब्रह्मवाटकायां विद्वा ।

ब्रा(ब्रा)ह्म्य त्रि० ब्रह्मण इदं षप्रञ् । १ ब्रह्मण्यमन्त्रि-
न्यां लोप् । २ विषयवे शब्दयो च धराणिः ।

ब्रा(ब्रा)ह्म्यमुहूर्त्त पु० ब्रह्मा देवतास्य षप्रञ् टिबोपः कर्म-
ण्युपेक्षयात् प्रागवर्त्तितं “रात्रौ च पक्षिमे यामे सु-
हृत्तो ब्राह्म्य उच्यते” “रात्रौ च पक्षिमे यामे सुहृत्तो
यस्तृतीयक । स ब्राह्म्य इति विख्यातो विहितः समन्ता-
धने” भा० त० सुमन्तुना उक्ते दण्डद्वयात्मके कात्रे ।

ब्रू कथने अटा० उभ० विक० सेट् । ब्रूति आह ब्रूते । अवा-
चत् अवोचत् । उवाच उचत् । अस्माद्धातवे
वच्यादेशोऽनित्यः तेन “विव्रूतिः कटके कृता” । ब्रूण्यम् ।
इत्यादि भिन्नम् । अतु+पचात् अथने अतुवादेः
वि+विरुद्धतया कथने विवादे च ।

इति श्रीतारानाथतर्कवाचस्पतिभट्टाचार्य-

सङ्कलिते वाचस्पत्याभिधाने बकारादि

शब्दाणामङ्कलनम् ।

भ

भकारः पवर्गीयचतुर्थीवर्णो व्यञ्जनवर्णभेदः । तस्योच्चारण-
स्थानमौष्ठो । अस्योच्चारणे आभ्यन्तरप्रयत्नः कौशल्यां कृत्
जिह्वाभ्यस्य स्पर्शः चतस्रस्य स्पर्शवर्णता । बाह्यप्रवर्णात्
संवारनादघोषा महाप्राणश्च । तस्य ध्वेयवर्णं यथा
“भकारं शृणु चार्वाङ्गि ! जयंपरमब्रह्मणी । महा-
भोजप्रदं वर्णं तरुणादित्यसंप्रभम् । पञ्चप्राणमयं वर्णं
पञ्चदेवमयं सदा” कामधेनुतन्त्रम् । अस्य अपिशाह-
देवताध्यानं यथा “तद्वित्प्रभां महादेवीं नागचक्रव-
र्गोभिताम् । पद्भुजां वरदां भीमां रक्तपद्मजलोच-
नाम् । रक्तवस्त्रपरीधनां रक्तपुष्पां पयोभिताम् । सुव-